

'...ונסמכה פרשת בן סורר ומורה לפרשת אשת יפת תואר, לרמז כי האם גורמת הרבה, וכמו שנאמר במגדף ושם אמו...

וכענין זה במידה טובה — כשבאה התורה לספר בשבחם של בני אהרן, מזכירה את שם אמם המיוחדת, ויקח אהרן את אלישבע... וכן מצינו בקמחית (ע' יומא מז.) שבזכותה הגיעו חמשת בנייה לכהונה גדולה (עפ"י אבן עזרא דברים שם, ובמפרשיו; שיחות מוסר כו תשל"ג).

דף עא

'כי טובא זולל יורש וקרעים תלביש נומה — אמר ר' זירא: כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית קרעים קרעים' — שכשמתנמנם חבריו אינם ממתנינים לו ונאלץ לדלג ולהשלים, וכך חוזר הדבר ונשנה שוב ושוב, עד שתורתו נעשית קרעים קרעים (עפ"י באור הגר"א משלי כ, ג).

— פשוטו של מקרא מדבר במי שאינו עוסק במלאכה אלא מרבה באכילה ושתיה, שסופו להעשות רש. וכן המתגרה בשינה, הריהי מלבישתו קרעים ובלויי סחבות — שלא יהא לו בגד ללבוש. ודרש ר' זירא כמו כן לענין תלמוד תורה, שהמתגרה בשינה תורתו נעשית קרעים קרעים (מפרשים).

א. כאותו ענין יש לרמז אף ברישא דקרא; הסובא זולל יורש בדעת, כמו שמנו בקנין תורה 'מיעוט שינה ומיעוט תענוג'. וכן כתב הרמב"ם (ת"ת ג, יב. עפ"י להלן קיא.): 'אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין בתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה'.

ב. בעל מימרא זו הוא ר' זירא, וכך העיד על עצמו (במגילה כח): כששאלוהו מפני מה האריך ימים, 'מפני שלא הקפדתי... ולא ישנתי בבית המדרש, לא שינת קבע ולא שינת עראי'. ושם נראה שהוא משום כבוד בית המדרש [דוק ותמצא שהדברים שמנה שם, שבזכותם האריך ימים — ענינים של כבוד המה; כבוד ביתו, כבוד התורה, וכבוד חבריו] — ע' בשו"ת פרי יצחק ח"ב ה ד"ה ומעתה.

'גנב משל אביו...' — בא התנא ללמד פרטי דינים בגניבתו ואכילתו. ופשוט לו לתנא שעיקר חיובו של בן סורר ומורה אינו אלא כאשר גונב ואוכל. מקורה של הנחה פשוטה זו — אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא; סברא — כיון שנידון על שם סופו, שיהא מלסטם את הבריות, לכן רק אם גנב כדי לאכול, סופו להימשך אחר הרגלו זה ויבא ללסטם. ואבע"א קרא — מדכתיב ויסרו אתו — זה מלקות. והרי לא ענש אלא אם כן הזהיר, ולא מצינו שהזהיר שלא לאכול בשר ויין, אלא ודאי על אזהרת גניבה הוא לוקה.

ומענינם של הכתובים מדובר שהמרה את פיהם בענין זלילה וסביאה ובדבר שאביו ואמו שייכים בו, שנאמר איננו שמע בקלנו, זולל וסבא (עפ"י יד רמה).

'רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו' — לכאורה נראה לפרש הטעם מדכתיב 'איננו שמע בקלנו', והרי כשהאם אומרת לו שלא יגנוב משל אביו, הרי זה דומה ל'אינו שמע בקולו של מקום' שהרי מכל מקום אסור לו לגנוב מאביו ואין הדבר תלוי בדברי האם. ומכך שתלה הכתוב בקול שניהם משמע שגונב משניהם ובידם להרשות לו או לאסור עליו (מרד"ו שליט"א).

ומובן לפי זה מה שפרשו 'משל אמו' — מסעודה המוכנת לאמו, והלא המזונות שייכים לאב, ואם נגנבו בעלה חייב לה מזונות

אחרים (ע' ערוך לנר) — אך להנ"ל אין הדבר תלוי בקנין ממון דוקא, אלא כל שבידה להרשות נחשב 'משל אם', שהרי אם תקמץ מעיסתה ותרשה לבנה ליטול ממנתה, הרשות בידה.

'אמו מנא לה, מה שקנתה אשה קנה בעלה? ... דאקני לה אחר ואמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן' — כבר כתבו הראשונים שהדבר שנוי במחלוקת החכמים (בקדושין כג ועוד) האם מועיל תנאי כזה בנתינת מתנה לאשה, שלא יהא לבעלה רשות בה. ונחלקו הראשונים להלכה (ע' תוס' כאן ויד רמה; תוס' קדושין כג: ד"ה ורבי אלעזר; שו"ת הרא"ש ע"ד).

ע"ע במובא ביוסף דעת סוטה כג, האם דין זה 'מה שקנתה...' הוא מדאורייתא או מדרבנן [ואם ננקוט שהוא מדרבנן, קושית הגמרא כאן מתפרשת היכי משכחת לה מדרבנן דין בסו"מ].

ועל מה שמבואר ברש"י כאן שולוא תנאי זה בעלה זוכה במתנה שנתנו לה, דלא גרע ממציא אתה — הקשה בספר דברי אמת מסוגית בכתובות (ספ"י) שמבואר משם שלא זכה הבעל אלא בפירות, כבנכסי מלוג. וע' בישוב דברי רש"י, בספר אבני מילואים (פד, א). וע"ע שער המלך נדרים ז, יז.

היה יכול לתרץ באשה שאינה נשואה לבעלה ויש לה ממון משלה, שגם בזה נעשה בן סורר ומורה כמבואר בגמרא בחייבי כריתות, אלא תרצו באופן מרווח יותר.

'בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב — דרוש וקבל שכר' — אין הכוונה לדרישה ולימוד הכתובים בעלמא, שהרי התורה ארוכה מארץ מדה, וגם לו יחיה האדם אלף שנים, לא יספיק לדרוש את התורה כולה.

ועוד יש להעיר במה שאמרו שבן סורר ומורה צריך הכרזה, שנאמר וכל ישראל ישמעו ויראו — כיצד יתכן 'ישמעו ויראו' בדבר שלא עתיד להיות?

אלא הכוונה שכתבה תורה פרשה שלמה עם כל פרטיה ודקדוקיה כדי ללמוד מוסר ולקנות יראה על ידה. וזהו 'דרוש וקבל שכר' — ע"י שנכתבה פרשה זו וכל ישראל דורשים בה ולוקחים מוסר, שומעים ויראים ואינם באים לידי הדבר הרע הזה — והיה זה שכרם, שכר הדרישה (בשם ר' ישראל מסלנט ועוד. ע' ספר הפרשיות תצא; לקט שיחות מוסר ח"ב עמ' כד כט).

'אני ראיתיו וישבתי על קברו' — לאו דוקא, אלא בסמוך לו [וכדרך שאמרו 'הושיבו ישיבה על קברו'] — שאסור לישב על הקבר או להלך ולרמוס עליו, משום 'לועג לרש', כמו שכתב הריטב"א (מגילה כט). או משום איסור הנאה (עש"ך וט"ז יו"ד רס. ע' יביע אומר ח"ד יו"ד לה, ה).

'רבי אליעזר אומר: כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת' — על קושית האחרונים מדוע אין אומרים יבוא עשה ד'זרפת באש... וידחה לא תעשה ד'לא תעשון... — ע' להלן קיג.

'מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא' — משמע שתחום עזה על ארץ ישראל ייחשב, שהרי אין הבתים מטמאים אלא בבית ארץ אחתכם. [וכן עזה עצמה — שכן כתוב (יהושע יג) חמשת סרני פלשתים לכנעני תחשב] (הגהות ריעב"ץ).

'איננו שמע בקלנו — ולא חרשין' — הרמ"ה פרש [דלא כפירוש רש"י] שמשמע ששניהם אומרים

שאינו שומע בקול שניהם [בקולנו] — בקול של שנינו משמע, הרי שהאב יודע בתוכחתה של האם והאם יודעת בתוכחתה של אב — על כרחך שניהם שומעים.

(רש"י שנמצא מלפרש כן, אפשר שסובר שגם כשכל אחד אומר אינו שומע בקולי, הרי זה בכלל 'אינו שומע בקולנו'. או אפשר שסובר שגם החרש יכול לדעת בודאות שהשני אמר לכן מה שאמר, כגון על פי מראה עיניו וסימנים וכדו', אבל לראות בודאות שהבן אינו שומע, זה אי אפשר בדרך כלל אלא עפ"י שמיעה ממש, כי אין מתקבל על הדעת שהבן יכתוב או יעשה סימנים ברורים לומר שאינו שומע, דמה לו לעשות כן — לכך פרש"י שאינם יודעים אם קיבל דבריהם אם לאו ולא פירש שאינם יודעים שגם השני אמר).

'שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב...' — ע' במובא לעיל מה:

(ע"ב) 'אמר ר' חנינא: בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר — פטור, הואיל ונשתנה דינו (נשתנה) [ונשתנית] מיתתו...' — באור הענין (כדמבואר להלן בגמרא ובראשונים): אדם שעבר עבירה, וקודם גמר דין נשתנה מעמדו באופן שאילו היה חוטא באותו דבר כעת היה נידון בדינים שונים ובמיתה שונה — אין אנו מחייבים אותו כדינו הקודם, שהרי נשתנו דיניו, ולחייבו כפי מצבו הנוכחי גם כן אי אפשר, כי עתה עונשו חמור יותר ובשעת העבירה לא נתחייב באותו עונש. אבל אם נשתנה ממיתה חמורה למיתה קלה — נידון במיתה הקלה, שהרי מיתה זו כלולה כבר בחיובו הראשון החמור, הלכך אפשר לבצעה גם עתה, או משום שאין זה נקרא 'אישתני' (ערש"י ותוס'). [בגדרי דין זה — האריך בספר בית ישי (קח), ופרש שבתחילת הסוגיא היתה ההבנה בדברי ר' חנינא שהוא דין פיטור המפקיע את חיובו משום שנשתנה דינו ומיתתו, ובמסקנא מתבאר שאין כאן דין מיוחד לפטור, אלא טעמו שאי אפשר לחייבו במיתה הקודמת מאחר ונשתנתה מיתתו (ובנוכחית ג"כ אי אפשר לחייבו, שהיא חמורה).

ומדברי הגר"ח (ממרים ז, ט) נראה שהבין שגם לפי המסקנא הוא דין פטור מיוחד שנתחדש כאן, שמפקיע ממנו את חיובו. וכתב שדין זה קיים רק במיתה ולא במלקות. והחזון-איש (בגלינות הגר"ח) השיגו מסוגיא דכתובות מה. שמבואר שם שאף לענין קרבן אומרים כן, והוא הדין לשאר חיובים. וכן תמה באבי עזרי (מלכים ג, ז וע"ש בכל הענין). ובחזו"א (שם) פרש קושית הגמרא מרישא וסיפא דמתניתין באופן חדש — כמובא כל זה בבית ישי שם. ע"ש בהרחבה בכל הענין].

יש מי שכתב שהנידון שבגמרא אינו אמור אלא באופן שגם במצבו הנוכחי חל עליו אותו איסור אלא שדינו ועונשו שונים, אבל אם עתה אין עליו איסור זה כלל, אין שייך לדון בו שנשתנה עונשו. ודנים בו כפי מה שנתחייב.

(כן כתב בשו"ת דובב מירשים (ח"ג יט) ובזה חלק על דברי אבני נזר (ח"ב צא) שמלך שעבר על איסור 'לא ירבה לו סוסים' ונסתלק משררותו, שוב אינו לוקה שהרי נשתנה דינו.

לכאורה היה מקום לומר שאפילו אם לא ננקוט כחידושו זה [וע"ש שכן היא דעת עוד אחרונים, שגם בזה שייך האי כללא ד'הואיל ונשתני'], היה מקום לפקפק בחידוש האבנ"ז, שהרי אילו יחזור עתה וימנהו שוב למלך, יהא שוב מצווה בלאו זה, וא"כ באמת לא נשתנה דינו ומיתתו, כי גם עתה שייך בו הדבר בעצם, ואינו דומה לב"נ שנתגייר או לנערה שבגרה. [סברא כזו מובאת בדו"מ שם בשם שו"ת בר ליואי (תנינא ח) על אשת איש שזינתה ונתגרשה, שפשוט שאין שייך לפטרה משום דאישתני דינה]. ואולם מסוגיא דכתובות (מה) מבואר לכאורה שאפילו בשינוי שיכול לחזור, כהדיוט שחטא ונתמנה לנשיא, שייך לומר 'אישתני', כי על כל פנים עתה הוא במעמד אחר וכאיש אחר דמי, שדינו שונה מדין האיש הקודם. ובכל זאת נראה שאינו דומה לאשת איש שנתגרשה, שאין בה שינוי מהותי בשמה ותארה).

‘פיוזר לרשעים הנאה להן... כנוס לרשעים רע להן’ — יש לפרש שהרשעים הפצים בפירוד והנאה הוא להם, ולהפך בצדיקים [כדרך שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (דמאי ב, ג) שאולי לכן נקראים תלמידי חכמים ‘חברים’ — כי חברתם זה לזה חברה נאמנה, כי היא חברה לשם שמים].
עוד אפשר ‘הנאה להן’ כלומר טוב להם לפי האמת הפירוד, שלא ירשיעו כל כך [וכפירוש ‘מיתה לרשעים הנאה להם’].

‘ככתבם וכלשונם’

‘וקרעים תלביש נומה — אמר ר’ זירא: כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית קרעים קרעים’

— ‘... והננו עומדים על מדת העצלות התופסת מקום מכובד בין מדות המשחתות. העצלות משתרעת על כר נרחב, על המחשבה ועל התנועה. לפעמים אפשר למצוא את העצלות לגורם לתנועה ולמרץ, כשהתנועה הטבעית למלא תאוותו חשקו ומתקו, ושמה בחביון לב דופק פקפוק ולחש באזנו: לא! לא! משהו שלא בסדר. אבל העצלות מערפלת שלא יוסיף כח להכריז מלחמה נגד בחירת נפשו הזדונית.

ההזנחה את זרם החיים למסלולו ולהרגלו היא שרש הזנחת התורה. ללמוד שעה אחת ולהפסיק שעה אחת הוא קיום התווה, האפס וההעדר. הרי זה זורע ושולח עליהם מים לסחפן. עיקר הלימוד הוא התמידי והבלתי נפסק. בלימוד התמידי הוא סוד הקדושה וזה שעושה תורתו קרעים קרעים — אסף רוח. מן הראוי לחבל תחבולות איך לקנות את התמדת הלימוד ולהתפלל על זה תמיד...’ (מתוך אגרות חזון איש ח"א ג).

‘בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות... עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות... בית המנוגע...’ —

‘ואם כן יש לשאול: מפני מה הוצרכה תורה להודיע ולכתוב מה שלא היה ומה שאין ענינו נוהג בדרך העולם?’

אבל זה היה מחכמת התורה ללמד דעת את העם בגודל חיוב אהבת הש"י, שהרי אין לך אהבה חזקה בעולם כאהבת האב והאם לבן, וכיון שהבן עובר על מצות השם יתעלה, וזה דרכו כסל לו, חייבין הם שתגבר עליהם אהבת הש"י אל אהבת הבן, עד שיצטרכו להביא אותו הם בעצמן לבית דין לסקילה.

וכבר בא הענין הזה בחיוב גודל אהבה להש"י מפורש בתורה בענין העקדה, כי אברהם עם היות אהבתו של יצחק עזה וחזקה כבן שבא אליו אחר הזקנה והיאוש, אעפ"כ כשצוהו להקריבו עולה טרח בדבר מיד, והגביר אהבת הש"י על אהבתו של יצחק. ועל שלמות המעלה הזאת קראו: ‘אברהם אוהבי’, ואז נתפרסם לכל העולם גודל חיוב האהבה לשם יתעלה שהיא ראויה לעבור כל מיני אהבה, ומזה אמרו ‘דרוש וקבל שכר’. כך שמעתי מפי הרב ר"ש מורי שיחיה (לפי הנראה הוא הרשב"א).

ומה שנמצא שם: אמר רבי יוחנן, אני ישבתי על קברו של בן סורר ומורה ועל תלה של עיר הנדחת — אפשר לומר דפליג אברייתא, או שמא הא דרבי יוחנן לא היה בן סורר ומורה גמור אלא כענין אבשלום, אבל לא היה בן סורר ומורה גמור כדין תורה שנגמר בסקילה’.

(רבנו בחיי תצא כא, כא)

— '... כי אין לך איסור אחד מאיסור תורה או רז"ל שלא יהיה נמצא אדם בכל הדורות שעבר עליך, כי השי"ת צופה מראשית אחרית, ואם לא יעבור עליו אדם, לא היה מזהירו. ומאן דאמר בסנהדרין בן סורר ומורה ועיר הנדחת לא היו ולא נבראו — אידחי מהלכה. וגם לפי דעתו היינו לענין משפט העונש שבתורה, יש תנאים ידועים שאין מצויים, לא על גופה של עבירה. וע' בתנא דבי אליהו (רבא, כו), חשבו עשרה בני אדם גדולים שביטלו עשרת הדברות, והם כלל התורה ומשם נלמד לפרטים. והקב"ה מסבב סיבות לבל יודח ממנו נדח, ואפילו פושעי ישראל מלאים חרטות, ואי אפשר לרשע גדול בישראל שלא יעבור עליו רגע אחד של חרטה בכל ימי חייו על עבירה אחת על כל פנים. ובאופן שאין לך עבירה שלא יהיה עליה תשובה וחרטה...'.
(מתוך 'דובר צדק' עמ' 127)

*

ב'ע"ה

ב' דר"ח אייר תשל"ג

מע"כ...

הנה בדבר אשר התחילו איזה בחורים מהישיבה לעשן חשיש (מעראוואנא), פשוט שהוא דבר אסור מכמה עיקרי דינים שבתורה; חדא, שהוא מקלקל ומכלה את הגוף, ואף אם נמצאו אנשים בריאים שלא מזיק להם כל כך אבל מקלקל הוא את הדעת ואינם יכולים להבין דבר לאשורו, שזה עוד יותר חמור, שלבד שמונע עצמו מלמוד התורה כראוי הוא מניעה גם מתפלה וממצות התורה, שעשייה בלא דעת הראוי הוא כלא קיימם.

ועוד, שהוא גורם תאוה גדולה אשר הוא יותר מתאות אכילה וכדומה הצריכים להאדם לחיותו, ויש שלא יוכלו לצמצם ולהעביר תאותם, והוא איסור החמור שנאמר בבן סורר ומורה על תאוה היותר גדולה שיש לו לאכילה אף שהוא לאכילת כשרות. וכל שכן שאסור להביא עצמו לתאוה גדולה עוד יותר ולדבר שליכא שום צורך להאדם בזה, שהוא אסור. ואף שלמלקות נימא שאין עונשין מן הדין מ"מ לאיסורא ודאי עובר על לאו זה. ואיכא גם הטעם דאיכא בבן סורר ומורה, שסופו שילסטם את הבריות, כדאיתא בסנהדרין בפ' בן סורר.

ועוד, שהאב והאם של אלו שמעשנין זה, מצטערים מאד, אשר עוברין על מצות כבוד אב ואם.

ועוד איכא איסור עשה ד'קדושים תהיו' כפירוש הרמב"ן בחומש.

וגם הם גורמים לאיסורים הרבה אחרים לבד זה.

סוף דבר הוא פשוט וברור שהוא מאיסורים חמורים וצריך להשתדל בכל היכולת להעביר טומאה זו מכל בני ישראל, ובפרט מאלו שלומדין בישיבות...'. (אגרות משה יו"ד ח"ג לה).

דף עב

עיונים, באורים וציונים

'הבא במחותרת נידון על שם סופו' — נחלקו הדעות האם הריגת בא במחותרת חובה או רשות, כי אינו דומה לרודף אחר חברו להורגו, שודאי מוטל חיוב על כל אדם להורגו, ואם לא עשה כן עובר בלא